

Рис. 2.14. Коефіцієнти фінансової стабільності та фінансової стійкості підприємств будівельної галузі протягом 2018 року

Джерело: власні розрахунки автора

У більшості підприємств будівельної галузі протягом даного періоду значення коефіцієнта фінансової стійкості нижче нормативного, що може бути пов'язано з обмеженим фінансуванням за рахунок власних або залучених джерел. Хоча, впродовж 2015-2018 років значення показника фінансової стійкості ПрАТ «БК «Будмеханізація», ПрАТ «Дніпровськпромбуд» та ПрАТ «Б Ф Миколаївбуд» залишається на високому рівні. Найменше значення коефіцієнту маневреності власного капіталу простежується у ПрАТ «БК «Будмеханізація» ПрАТ «Б Ф Миколаївбуд». Так, в 2017-2018 роках значення коефіцієнту маневреності власного капіталу АТ «Будіндустрія» негативне, 2018 року значення показника збільшилося і на кінець 2018 року становить 0,66. Щодо ПрАТ «Б Ф Миколаївбуд», то 2016 року значення показника негативне, у 2017 році

значення показника позитивне, а у 2018 році значення показника знов зменшилося до негативного значення (рис. 2.15).

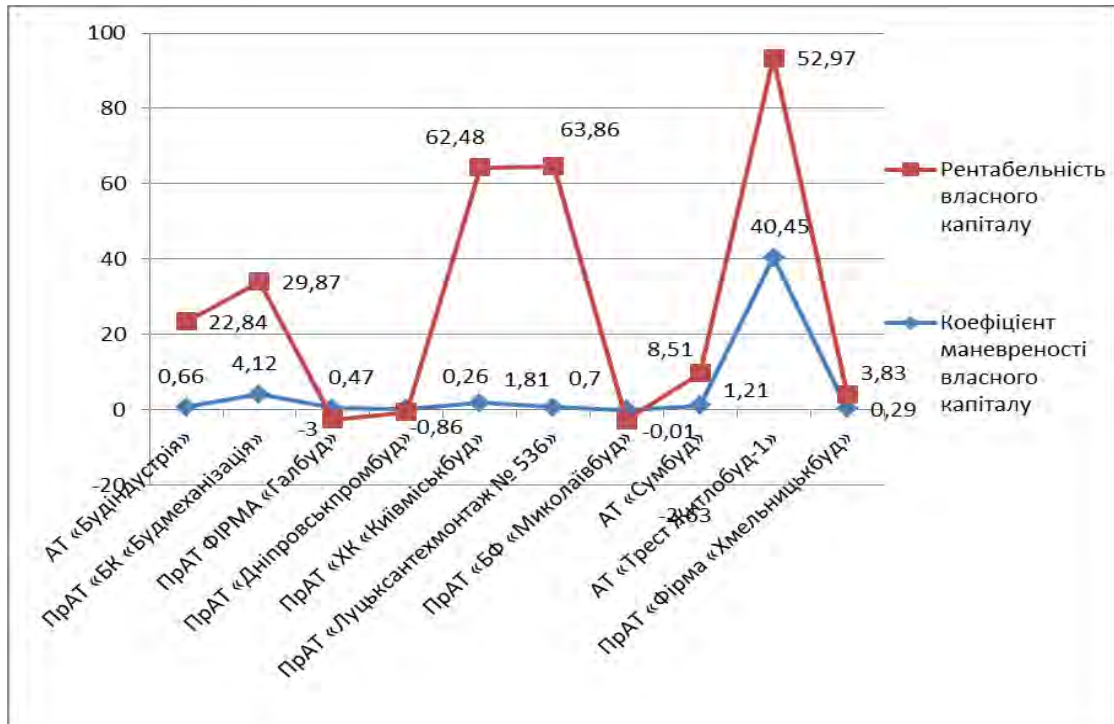

Рис. 2.15. Коефіцієнт маневреності власного капіталу та показник рентабельності власного капіталу підприємств будівельної галузі протягом 2018 року.

Джерело: власні розрахунки автора

На кінець 2018 року у більшості підприємств коефіцієнт маневреності грошових коштів збільшився, див. Додаток В. табл. В.1.

У ПрАТ «Луцьксантехмонтаж №536» (48,84%) та АТ «Сумбуд» (38%). на кінець 2018 року спостерігається найбільша частка абсолютно ліквідних активів у власних оборотних коштах. У ПрАТ «Б Ф Миколаївбуд» показник негативний у 2015 та 2016 роках. У ПрАТ «БК «Будмеханізація» протягом 2018 року показник поточної ліквідності (покриття) значно вище за нормативне, що може свідчити про заморожування коштів. Крім ПрАТ «БК «Будмеханізація», у 2018 році висока ліквідність спостерігалася також у ПрАТ «Дніпровськпромбуд» та АТ «Трест Житлобуд-1» (Додаток В, табл. В.1).

Протягом останніх трьох років спостерігається зростання коефіцієнту покриття у більшості підприємств: ПАТ «БК «Будмеханізація», ПрАТ ФІРМА «Галбуд», ПрАТ «Луцьксантехмонтаж №536», АТ «Сумбуд», АТ «Трест Житлобуд-1». Що стосується швидкої ліквідності, то у всіх підприємств цей показник знаходиться в межах нормативного значення.

Часткові коефіцієнти по кожному показнику економічної безпеки фінансової ефективності наведено у Додатку В.

Динаміка показників фінансової складової економічної безпеки за період 2014-2018 років по підприємствах показано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка показника фінансової складової економічної безпеки

	2014	2015	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення +,-
АТ «Будіндустрія»	0,31	0,48	0,34	0,45	1,16	0,85
ПрАТ «БК «Будмеханізація»	0,86	1,17	1,01	1,55	1,03	0,17
ПрАТ ФІРМА «Галбуд»	0,19	0,62	0,38	0,48	0,63	0,44
ПрАТ «Дніпровськпромбуд»	0,37	0,39	0,78	1,12	1,16	0,79
ПрАТ «ХК «Київміськбуд»	0,81	0,63	0,91	0,63	0,65	-0,16
ПрАТ «Луцьксантехмонтаж № 536»	0,85	0,50	0,51	0,98	0,63	-0,22
ПрАТ «БФ «Миколаївбуд»	1,26	1,17	0	1,40	1,21	-0,05
АТ «Сумбуд»	1,29	0,63	0,69	0,67	0,81	-0,48
АТ «Трест Житлобуд-1»	0	0	0,33	1,25	1,26	1,26
ПрАТ «Фірма «Хмельницькбуд»	1,33	0,58	0,72	0,65	0,51	-0,82

Джерело: власні розрахунки автора

Як бачимо, в період з 2014-2018 рік спостерігалось збільшення показника економічної безпеки від фінансової діяльності АТ «Трест Житлобуд-1», ПрАТ «Будівельна фірма «Миколаївбуд», АТ «Будіндустрія» та ПрАТ «Дніпровськпромбуд». Значення показників фінансової складової економічної безпеки у АТ «Трест Житлобуд-1» і ПрАТ «Фірма «Хмельницькбуд» зображено на рис. 2.16.

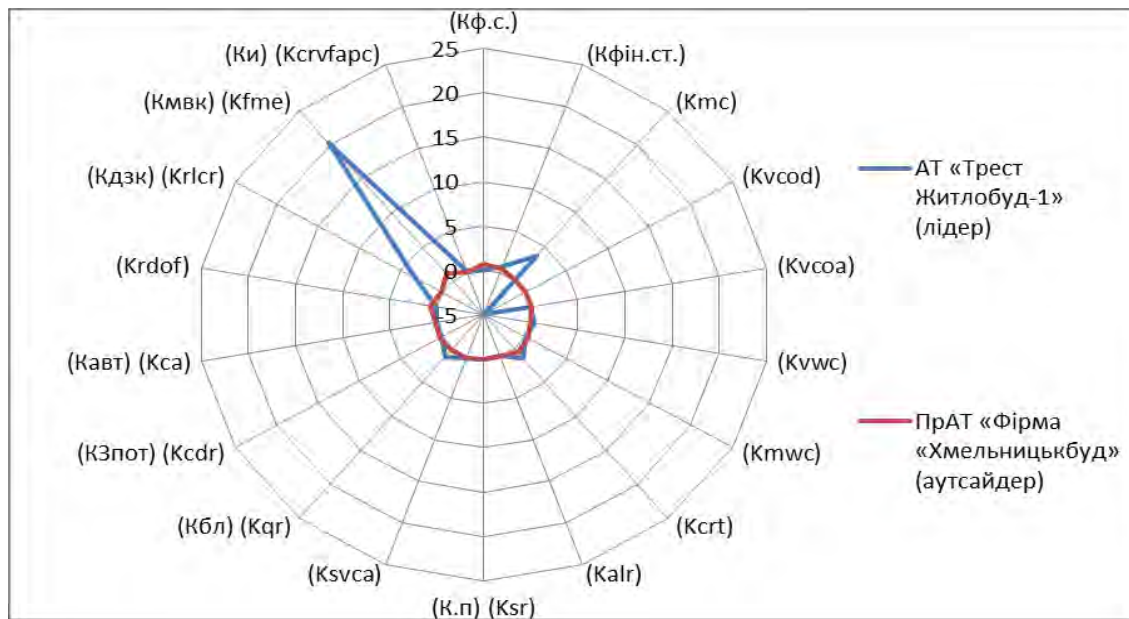

Рис. 2.16. Значення показників, що характеризують фінансову складову економічної безпеки у АТ «Трест Житлобуд-1» і ПрАТ «Фірма «Хмельницькбуд» у 2018 році

Джерело: власні розрахунки автора

Найбільші значення показника інвестиційної складової економічної безпеки в період 2014-2018 років мали ПрАТ «БК «Будмеханізація» та АТ «Будіндустрія» (табл. 2.4.).

Таблица 2.4

Динаміка показника інвестиційної складової економічної безпеки

	2014	2015	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення +,-
АТ «Будіндустрія»	0,93	0,47	0,93	0,76	0,94	0,01
ПрАТ «БК «Будмеханізація»	0,90	0,92	0,99	0,99	1,01	0,11
ПрАТ ФІРМА «Галбуд»	0,67	0,64	0,54	0	0,73	0,06
ПрАТ «Дніпровськпромбуд»	0,51	0,42	0,78	0,47	0,62	0,11
ПрАТ «Холдингова компанія «Київміськбуд»	0,81	1,07	0,96	1,03	0,89	0,08
ПрАТ «Луцьксантехмонтаж № 536»	0,53	0	0,81	0,81	0,83	0,3
ПрАТ «Будівельна фірма «Миколаївбуд»	0,46	0	0,78	0,31	0,40	-0,06
АТ «Сумбуд»	0,79	0,78	0,81	0,84	0,84	0,05
АТ «Трест Житлобуд-1»	0,91	0,70	0,78	0,64	0,65	-0,26
ПрАТ «Фірма «Хмельницькбуд»	0,64	0,68	0,58	0,60	0,70	0,06

Джерело: власні розрахунки автора

Значення показників економічної безпеки інвестиційної ефективності у ПрАТ «БК «Будмеханізація» і ПрАТ «Б Ф «Миколаївбуд» зображено на рис. 2.17.

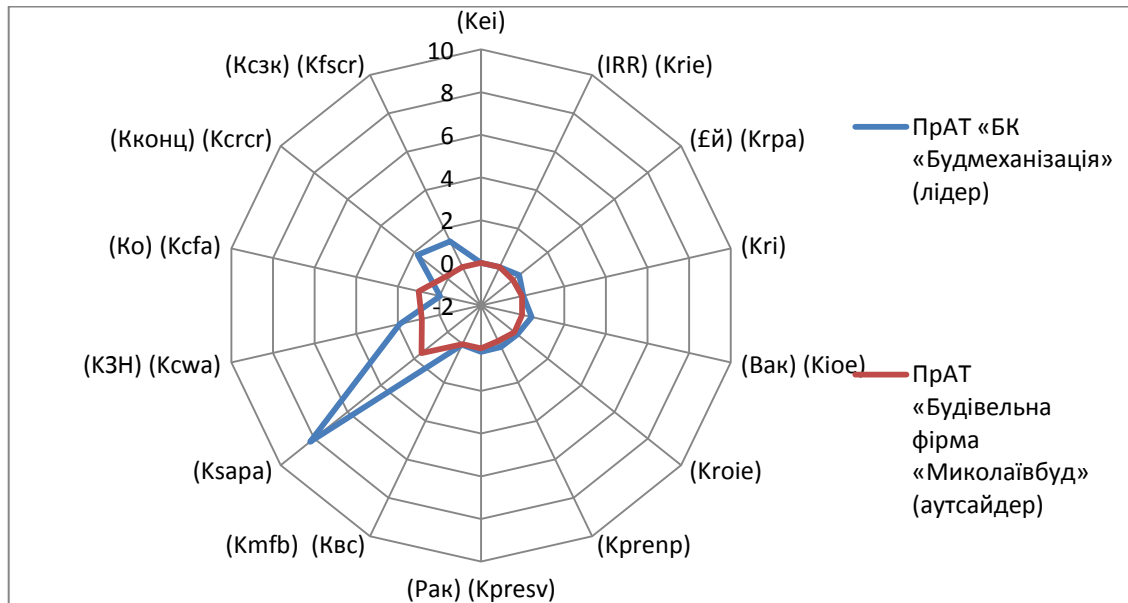

Рис. 2.17. Значення показників інвестиційної складової економічної безпеки ПрАТ «БК «Будмеханізація» і ПрАТ «БФ «Миколаївбуд» у 2018 році
Джерело: власні розрахунки автора

За значенням узагальнюючих показників фінансової, операційної та інвестиційної складових визначено тип стану економічної безпеки на підприємстві. Зважаючи на пріоритетність показника економічної безпеки, розділяючи зони можливих значень інтегральної оцінки на складові, пропонується шкала оцінки економічної безпеки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Шкала оцінки рівня економічної безпеки підприємства за значенням узагальнених показників операційної, фінансової та інвестиційної складових

Значення інтегрального показника	Рівень економічної безпеки
[0,5; 0]	Незадовільний
[0,7; 0,9]	Нормальний
[більше 0,9]	Відмінний

Джерело: розроблено автором

Таким чином, з даних табл. 2.6 можна зробити висновок, що більшості підприємств притаманний нормальний рівень економічної безпеки. Крім цього, варто зазначити, що з числа даних підприємств є такі, що мають високий рівень економічної безпеки – це ПрАТ «ХК «Київ міськбуд», ПрАТ «БК «Будмеханізація», АТ «Трест «Житлобуд-1» та АТ «Будіндустрія».

Таблиця 2.6

Динаміка показника економічної безпеки підприємства

	2014	2015	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення +,-
АТ «Будіндустрія»	0,80	0,68	0,74	0,71	0,97	0,17
ПрАТ «БК «Будмеханізація»	0,83	0,83	0,89	1,01	0,91	0,08
ПрАТ ФІРМА «Галбуд»	0,70	0,64	0,73	0,63	0,81	0,11
ПрАТ «Дніпровськпромбуд»	0,54	0,52	0,79	0,83	0,85	0,31
ПрАТ «ХК «Київміськбуд»	0,87	1,12	0,97	0,89	0,90	0,03
ПрАТ «Луцьксантехмонтаж № 536»	0,85	0,64	0,82	0,90	0,89	0,04
ПрАТ «БФ «Миколаївбуд»	0,89	0,68	0,64	0,83	0,80	-0,09
АТ «Сумбуд»	0,91	0,77	0,82	0,82	0,87	-0,04
АТ «Трест Житлобуд-1»	0,74	0,71	0,78	0,92	0,93	0,19
ПрАТ «Фірма «Хмельницькбуд»	0,86	0,64	0,77	0,77	0,76	-0,1

Джерело: власні розрахунки автора

Результати проведеного фінансово-господарського аналізу, відповідно фінансової, операційної та інвестиційної складових економічної безпеки, необхідно перенести у площину вартісно-орієнтованого управління, що є завданням дослідження задля побудови моделі управління економічною безпекою підприємства.

Відповідно до запропонованого у дисертаційній роботі визначення категорії «економічної безпеки підприємства» – стан захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечується шляхом ефективного використання ресурсів та зростання вартості підприємства з метою задоволення інтересів інвесторів або власників та, користуючись

рекомендаціями Міністерства економіки України (Наказ № 14 від 19.01.2006 р.) [159] щодо аналізу фінансово-господарського стану підприємств, зокрема фінансових, виробничих та інвестиційних аспектів їх діяльності, враховуючи вищенаведені характеристики ресурсного потенціалу будівельних підприємств та особливості їх діяльності, вважаємо доцільним формування системи індикаторів, що враховує також показники, що характеризують галузеві ознаки будівельних підприємств (Табл. 2.7 – Табл. 2.10).

Відповідно до Положень бухгалтерського обліку України, операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу [160].

Відповідно до наведеного визначення та змісту операційної діяльності підприємства, для оцінки стану операційної діяльності та аналізу ефективності використання ресурсів підприємства відібрані показники, які відображають процеси виробництва продукції та її реалізації, є результатом даних процесів, формують кінцевий результат основної діяльності підприємства.

Для визначення ризиків та забезпечення ефективного управління процесом формування операційного прибутку необхідним є виділення факторів, які впливають на формування прибутку. До таких факторів відносимо собівартість продукції, обсяг реалізації, всі види витрат та визначаємо їх вплив на фінансовий результат операційної діяльності за допомогою відповідних коефіцієнтів, наведених у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Показники (індикатори) операційної складової економічної безпеки (операційної діяльності, виробничих ресурсів, техніко-технологічної, ресурсно-функціональної складової економічної безпеки) підприємств будівельної галузі

Особливості діяльності підприємств будівельної галузі	Показник (Індикатор) оцінки
1	2
Матеріаломісткістю виробництва	Матеріальні витрати на 1грн. реалізованої продукції
	Частка матеріальних витрат у собівартості продукції
	Коефіцієнт використання матеріалів
	Матеріаловіддача
	Матеріаломісткість
	Оборотність матеріальних активів
Контроль за техніко-технологічним розвитком	Частка основних засобів в активах
	Фондовіддача
	Коефіцієнт придатності основних виробничих фондів
	Фондоємність
	Коефіцієнт зносу основних засобів
Контроль за особливостями тривалості будівництва та визначенням реального прибутку	Кошторисний рівень рентабельності
	Плановий рівень рентабельності
	Фактичний рівень рентабельності
	Прибутковість продажів
	Собівартість реалізації продукції на 1грн. обсягу реалізації
Структура формування собівартості та прибутку	Адміністративні витрати на 1грн. реалізованої продукції
	Витрати на збут на 1грн. реалізованої продукції
	Частка оборотних активів в активах підприємства
	Оборотність активів
	Продуктивність праці
	Витрати на оплату праці на 1грн. реалізованої продукції

Джерело: сформовано автором за [52,159]

Для операційної діяльності характерним є залучення основної частини активів підприємства та персоналу, залежність від кількості запасів, складу обладнання, виду готової продукції, збалансованості операційних активів.

Тому визначення та моніторинг показників, що характеризують основні засоби, запаси, готову продукцію, є важливою складовою управління операційною діяльністю та процесу управління ризиками операційної складової економічної безпеки відповідно.

Так, коефіцієнт зносу основних засобів найкраще характеризує поточну політику управління основними засобами. Зменшення коефіцієнта зносу основних засобів свідчить про підвищення виробничого потенціалу підприємств, збільшення коефіцієнту зносу основних засобів свідчить про деградацію підприємства, зниження вартості основних засобів, а також про підвищення фізичного та морального зносу основних засобів.

Позитивне значення показника фінансового результату від операційної діяльності свідчить про ефективність основної діяльності підприємства, яка здатна генерувати прибуток.

Для досягнення високих результатів операційної діяльності, підтримання стабільного функціонування, зменшення ризиків господарської діяльності підприємству необхідний кваліфікований персонал робітників та менеджерів. У основній діяльності підприємства задіяний майже весь персонал. Тому, велика кількість загроз операційної діяльності пов'язана з робітниками, які до неї залучені. Так, належна кваліфікація робітників, особисті якості, досвід праці, мотивація забезпечать підприємству стабільну господарську діяльність, зменшать втрати виробництва через відсутність простоїв та неякісної продукції, та інше.

У таблиці 2.8 зібрані основні показники, які дозволять проаналізувати кадровий склад підприємства, виявити потенційні загрози та недоліки кадрової політики, розробити заходи щодо уникнення загроз з боку кадрового потенціалу підприємства.

Окремої уваги та заходів потребує категорія персоналу підприємства, яка не бере безпосередньої участі у виконанні операційної діяльності підприємства, проте, управляє процесом та приймає рішення щодо розвитку та напрямів операційної діяльності. До даної категорії відносяться

менеджери різних рівнів, керівники підрозділів та вище керівництво. Дана категорія кадрового персоналу має особливе значення у господарській діяльності підприємства та потребує специфічних показників для оцінки результатів роботи та нівелювання ризиків діяльності. За допомогою впровадження основних засад вартісно-орієнтованого управління з мотивації управлінського персоналу та заохочення результатів їх роботи вдасться значно зменшити ризики з боку даної категорії персоналу та забезпечити якісну та прогресуючу господарську діяльність підприємства.

Таблиця 2.8

Показники (індикатори) інтелектуально-кадрового потенціалу (трудових ресурсів, інтелектуально-кадрової, ресурсно-функціональної складової економічної безпеки) підприємств будівельної галузі

Особливості діяльності підприємств будівельної галузі	Показник (Індикатор) оцінки
1	2
Контроль за плинністю кадрів та інтелектуальною складовою (* формули наведені через їх варіативність)	Плинність кадрів (Кількість звільнених/Середньоспискова чисельність працівників (СЧП))
	Прибутковість персоналу (Чистий прибуток/СЧП)
	Співвідношення темпів зростання заробітної плати та продуктивності праці (Темп зростання зарплати/Темп зростання продуктивності праці)
	Показник постійності (Чисельність постійних працівників/СЧП)
	Плинність працівників високої кваліфікації (Кількість звільнених працівників високої кваліфікації/СЧП)
	Освітній рівень (Кількість працівників з вищою освітою/СЧП)
	Коефіцієнт використання робітників відповідно до кваліфікації (Середній кваліфікаційний розряд робітників / Середній розряд виконуваних робіт)
	Витрати на оплату праці на 1 грн реалізованої продукції (Витрати на оплату праці/Чистий дохід)
	Частка інженерно-технічних працівників (Кількість інженерно-технічних працівників/СЧП)
Продуктивність праці (Обсяг реалізації продукції/СЧП)*	

Джерело: сформовано автором за [52,159]

Ефективна фінансова та інвестиційна діяльності суб'єкта господарювання є запорукою результативності операційної діяльності, економічного зростання та досягнення максимального кінцевого результату.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства [160]. Вищенаведене визначення характеризує фінансову діяльність відносно зміни структури капіталу, проте, управління фінансами має набагато масштабніше значення для діяльності суб'єкта господарювання.

Результатами управління фінансами підприємства, на нашу думку, мають бути: фінансове забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства, стабільність та стійкість господарювання, збільшення власного капіталу та прибутку, фінансування виробничого та соціального розвитку, платоспроможність та виконання зобов'язань перед зовнішніми зацікавленими сторонами (державою, банками, контрагентами) та інше.

Фінансові ресурси підприємства є рушійною силою ефективної господарської діяльності, економічного та соціального розвитку підприємства.

Співвідношення власних і запозичених джерел фінансування господарської діяльності, в умовах економічного сьогодення країни, не має універсального значення та може бути вигідним при різних показниках. Тобто, якщо вартість залучення капіталу менша за акумулювання власних коштів, то підприємство надає перевагу запозиченим джерелам. Така практика характерна вартісно-орієнтованому управлінню. Тому, обґрунтовані управлінські рішення та оцінка фінансової складової відіграє ключову роль у господарській діяльності підприємства.

Ефективна фінансова діяльність створює широкі можливості розвитку суб'єкта господарювання та сприяє його процвітанню, проте управління фінансами несе в собі найбільшу кількість загроз і ризиків за своїми наслідками зпоміж інших видів діяльності. Тому, моніторинг, прогнозування,

виявлення загроз фінансової діяльності є невід'ємною складовою ефективною та стабільною діяльності підприємства.

У таблиці 2.9 вибрані основні показники, які, на нашу думку, допоможуть визначити слабкі сторони фінансової політики підприємства та фінансової складової господарської діяльності, розробити заходи щодо покращення фінансового становища, виходячи зі складових наданих коефіцієнтів.

Таблиця 2.9

Показники (індикатори) фінансової складової економічної безпеки (фінансової діяльності, фінансових ресурсів, фінансової ресурсно-функціональної складової економічної безпеки) підприємств будівельної галузі

Особливості діяльності підприємств будівельної галузі	Показник (Індикатор) оцінки
1	2
Відноситься до всіх особливостей будівництва визначених у Табл. 2.2	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (Коефіцієнт концентрації власного капіталу)
	Коефіцієнт залучення довгострокових позикових коштів
	Коефіцієнт фінансової стійкості
	Коефіцієнт фінансового ризику (Коефіцієнт співвідношення залученого та власного капіталу)
	Вартість позикового капіталу на 1 грн реалізованої продукції
	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу
	Коефіцієнт маневреності власного капіталу
	Коефіцієнт покриття
	Частка власних оборотних коштів в оборотних активах
Оборотність дебіторської заборгованості	

Джерело: сформовано автором за [52,159]

Фінансову складову економічної безпеки характеризує своєчасність здійснення платежів та розрахунків, незбалансованість розміру дебіторської

та кредиторської заборгованості, низька фінансова стійкість. Саме рівень фінансової стійкості може бути використаний для оцінки фінансової безпеки підприємства.

Дуже важливою складовою економічної безпеки підприємства є інвестиційна складова, оцінка якої надає можливість визначати ефективність використання власного капіталу, тобто здатність забезпечити інвестиційні потреби виробництва та стійкого розвитку підприємства в умовах нестабільності зовнішніх та внутрішніх загроз [161, с. 181].

Інвестиційна діяльність трактується за двома напрямками:

по-перше, інвестиційна діяльність розглядається з позицій: вкладень у створення або дофінансування самого підприємства, тобто з позиції власників, засновників та акціонерів; вимірювання розміру особистих вигід власників та інвесторів від діяльності підприємства; інвестиційної привабливості підприємства та можливості розвитку;

по-друге, саме підприємство здійснює інвестиційні вкладення для розвитку, розширення, або отримання додаткового прибутку. З позиції господарської діяльності та бухгалтерського обліку саме така діяльність визначається інвестиційною. Грамотно продумані інвестиційні рішення забезпечують підприємство додатковим прибутком та власним джерелом фінансування.

Основні засади вартісно-орієнтованого управління направлені саме на задоволення потреб власників та інвесторів, а також на оцінку інвестиційних проектів підприємства для прийняття найбільш рентабельного рішення серед альтернатив. Проте, ефективне управління вимагає достовірної оцінки та моніторингу стану інвестиційної складової діяльності підприємства.

Таблиця 2.10 містить набір показників, що оцінюють стан інвестиційної діяльності підприємства. Розрахунок та моніторинг наведених коефіцієнтів дозволить підприємству розробляти управлінські рішення щодо протидії загрозам та розвитку інвестиційної діяльності.

Таблиця 2.10

Показники (індикатори) інвестиційної складової економічної безпеки (інвестиційної діяльності, інвестиційних ресурсів, інвестиційної ресурсно-функціональної складової економічної безпеки) підприємств будівельної галузі

Особливості діяльності підприємств будівельної галузі	Показник (Індикатор) оцінки
1	2
Більшість будівельних підприємств є великими корпораціями, заснованими на пайовому капіталі з постійною необхідністю залучення додаткового капіталу шляхом продажу акцій	Власний акціонерний капітал на 1 грн. реалізованої продукції
	Прибутковість власного капіталу
	Чиста маржа
	Зростання вартості основних засобів, нематеріальних активів відносно до їхньої первинної вартості
	Коефіцієнт інвестування
	Питома вага довгострокових фінансових зобов'язань у інвестованому капіталі
	Питома вага довгострокових фінансових зобов'язань у інвестованому капіталі
	Податковий тягар
	Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію
	Дивіденди на 1 просту акцію
	Коефіцієнт стабільності економічного зростання
	Коефіцієнт рентабельності акціонерного капіталу за чистим прибутком
Коефіцієнт стабільності економічного зростання	

Джерело: сформовано автором за [52,159]

Вартісно-орієнтований підхід вимагає здійснення постійного і максимально повного моніторингу діяльності компанії, що значно підвищує якість оцінки та управління економічною безпекою підприємства.

Для визначення впливу вартісно-орієнтованого управління на систему економічної безпеки підприємства необхідно встановити взаємозв'язок між факторами вартості та індикаторами, що характеризують складові економічної безпеки підприємства. Розрахунок індикаторів (показників) фінансової, інвестиційної та операційної складових економічної безпеки здійснюватиметься на основі відбору часткових показників на підставі визначення кількісних взаємозв'язків на складові економічної безпеки.

2.3. Принципи та процедури визначення складу суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства з врахуванням вартісно-орієнтованого підходу до управління

Для управління та забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно з'ясувати не тільки завдання та об'єктами економічної безпеки. Важливим питанням є визначення суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства.

До суб'єктів економічної безпеки відносять особу, групу осіб, організацію і т. ін., яким належить активна роль у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Суб'єкти економічної безпеки загалом поділяють на чотири категорії забезпечення економічної безпеки:

1. державна служба охорони (Національна поліція / Поліція охорони);
2. приватні (недержавні) структури безпеки;
3. власна служба економічної безпеки;
4. працівники підприємства.

Державну службу охорони при МВС України було створено у 1993 році на підставі Постанови Кабінету міністрів України від 10 серпня 1993 р. № 615 для здійснення заходів охорони нерухомих об'єктів та іншого майна, в тому числі вантажів, валютних цінностей, що перевозяться, інкасації, забезпечення особистої безпеки громадян на договірних засадах. Державна служба охорони підпорядковувалась Міністру внутрішніх справ єдиною централізованою системою, очолюваною Департаментом Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ [162].

Державна служба охорони була ліквідована прийнятим 7 листопада 2015 року Законом України «Про Національну поліцію» [163], повноваження державної служби охорони передані Поліції охорони.

На сьогоднішній день Поліція охорони єдина державна структура, яка виконує послуги з охорони майна та людей на договірній основі. До послуг

Поліції охорони відноситься: охорона квартир та будинків, охорона об'єктів, фізична охорона, пультова охорона, монтажні послуги, терміновий виклик поліції, GPS, охорона цінностей, фізична безпека, реагування [164].

Дана структура є абсолютним монополістом на ринку державних охоронних послуг, що є головною запорукою корупції, завищення цін за послуги, зниження їх якості. Основною перевагою Поліції охорони є використання вогнепальної зброї в асортименті з повним дозвільним супроводом, підтримка держави в рамках прийнятих законопроектів та за основної діяльності.

Недержавний сектор безпеки складається з приватних підприємств та служб, які на оплатній основі надають послуги з охорони інтересів громадян, підприємств та організацій.

До суб'єктів недержавного сектору безпеки відносяться: охоронні підприємства та громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону; служби безпеки суб'єктів господарювання (підприємств, установ, організацій); служби безпеки банків та фінансових установ; підприємства з виробництва технічних засобів охорони та безпеки; підприємства з надання послуг з криптографічного захисту та захисту інформації; підприємства з надання інформаційно-аналітичних послуг у галузі безпеки та спеціалізовані підприємства з надання інформації з конкурентної розвідки; наукові та навчальні заклади, навчальні центри, у яких готують фахівців з безпеки та охорони; детективні агентства; виробники та продавці товарів по забезпеченню діяльності суб'єктів недержавної системи безпеки; громадські організації, в статуті яких визначені відповідні напрями діяльності [165, с. 126].

На сьогодні система недержавної безпеки передбачає практично повний комплекс послуг у сфері організації захисту підприємництва та бізнесу, а саме: фізичну охорону об'єктів та суб'єктів господарювання, супровід вантажів, технічний захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, проведення бухгалтерського, кадрового, енергетичного та інших

видів аудиту, надання інформаційно-аналітичних консалтингових послуг у сфері безпеки, юридичну допомогу та консультації, організацію захисту комерційної таємниці, надання послуг з перепідготовки фахівців в інформаційно-аналітичній сфері, методичну допомогу в організації та розвитку діяльності служб безпеки, боротьбу з рейдерством та інші [166].

Служба (відділ) економічної безпеки підприємства – це спеціальний підрозділ, що входить до складу організаційної структури, діяльність якого спрямована на формування належного рівня економічної безпеки та нейтралізацію основних загроз, що можуть очікувати на підприємство в процесі здійснення його виробничо-господарської діяльності [167, с.142].

Структура служби економічної безпеки підприємства може бути різною, в залежності від цілей та завдань, які покладає на неї саме підприємство. Необхідно відзначити, що важливий вплив на формування служби економічної безпеки має розмір та фінансові можливості підприємства.

Працівники та керівники підприємства також є суб'єктами економічної безпеки підприємства. Адже більшу частину функцій служби економічної безпеки можуть виконувати працівники окремих посад або підрозділи підприємства без формування окремої служби.

Головні функції служби економічної безпеки підприємства надано на рис. 2.18.

Головні функції суб'єктів економічної безпеки підприємства

- охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що є комерційною таємницею підприємства;
- організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць підприємства;
запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей, які становлять комерційну таємницю;
- організація спеціального діловодства, яке унеможливило одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці;
- виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі діяльності та екстремальних ситуацій;
- створення і організація такого режиму безпеки всіх видів діяльності, які б виключали зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва

Рис. 2.18. Головні функції суб'єктів економічної безпеки підприємства

Джерело: побудовано на основі даних [168, с. 82]

Звичайно, кожна категорія суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства має свої переваги та недоліки, а також особливості діяльності [169] (Табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Переваги та недоліки суб'єктів забезпечення економічної безпеки

Категорія суб'єкта економічної безпеки	Переваги	Недоліки
1	2	3
Державна служба охорони	<ul style="list-style-type: none"> • Наявність спеціалізованих технічних засобів та кваліфікованих кадрів для забезпечення фізичної та інформаційної безпеки • Великий спектр послуг для забезпечення фізичної безпеки 	<ul style="list-style-type: none"> • Низький рівень надійності та довіри • Відсутність безпосередньо прямої зацікавленості • Нестабільна та висока вартість послуг • Відсутність можливостей у забезпеченні фінансової безпеки

Продовження табл. 2.11

1	2	3
Приватні (недержавні) структури безпеки	<ul style="list-style-type: none"> • Наявність спеціалізованих технічних засобів та кваліфікованих кадрів для забезпечення безпеки • Великий спектр послуг для забезпечення безпеки • Максимально кваліфіковані послуги у забезпеченні фізичної, інформаційної, ринкової, політико-правової, інтелектуально-кадрової безпеки 	<ul style="list-style-type: none"> • Низький рівень надійності та довіри • Відсутність безпосередньо прямої зацікавленості • Нестабільна та висока вартість послуг • Необхідність залучення різних фірм для забезпечення всіх видів безпеки • Відсутність можливостей у забезпеченні фінансової безпеки
Власна служба економічної безпеки	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення економічної безпеки за всіма складовими • Пряма підпорядкованість керівництву підприємства, висока можливість контролю • Високий рівень кваліфікації з питань забезпечення економічної безпеки • Можливість використання спеціалізованих технічних засобів 	<ul style="list-style-type: none"> • Необхідність формування окремих фондів для фінансування діяльності • Дороговизна утримання • Відсутність можливості у створенні економічних вигід діяльності підприємства • Постійна необхідність в підвищенні кваліфікації працівників СЕБ
Персонал підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • Висока мотивація персоналу у позитивному кінцевому результаті • Відсутність необхідності у формуванні окремих фондів для фінансування діяльності • Забезпечення фінансової безпеки • Можливість повноцінного контролю з боку власників • Можливість забезпечувати економічну безпеку за всіма складовими 	<ul style="list-style-type: none"> • Низький рівень кваліфікації з питань забезпечення економічної безпеки; • Недостатня кількість спеціалізованих технологічних засобів для забезпечення безпеки

Джерело: розроблено автором

Формування системи суб'єктів економічної безпеки на підприємстві перш за все залежить від його розміру (мале, середнє, велике). Зазвичай, малі підприємства не можуть мати власної системи безпеки через відсутність достатньої кількості ресурсів та коштів для її утримання, функції економічної безпеки зводяться до виконання функцій охорони, мінімального юридичного забезпечення господарських питань. З розвитком діяльності суб'єкта господарювання та зростанням його доходів зростає не тільки можливість для створення служби економічної безпеки, а й необхідність даної міри, через зростання кількості загроз. Спочатку функції суб'єктів можуть покладатися на підрозділи підприємства, також для фізичної безпеки

долучають державні та недержавні структури. Для великого підприємства характерна наявність служби економічної безпеки як окремого підрозділу, з чітко сформованими завданнями, функціями та компетентним кадровим складом. Ефективна взаємодія внутрішніх служб з зовнішніми суб'єктами економічної безпеки.

На жаль, жодна із представлених категорій не може в повному обсязі забезпечувати достатній рівень економічної безпеки за всіма її складовими. Для максимальної ефективності необхідно поєднання різних категорій суб'єктів економічної безпеки, що дозволить забезпечити її високий рівень за всіма складовими. На рис. 2.19 сформуємо схему впливу суб'єктів економічної безпеки на її забезпечення.

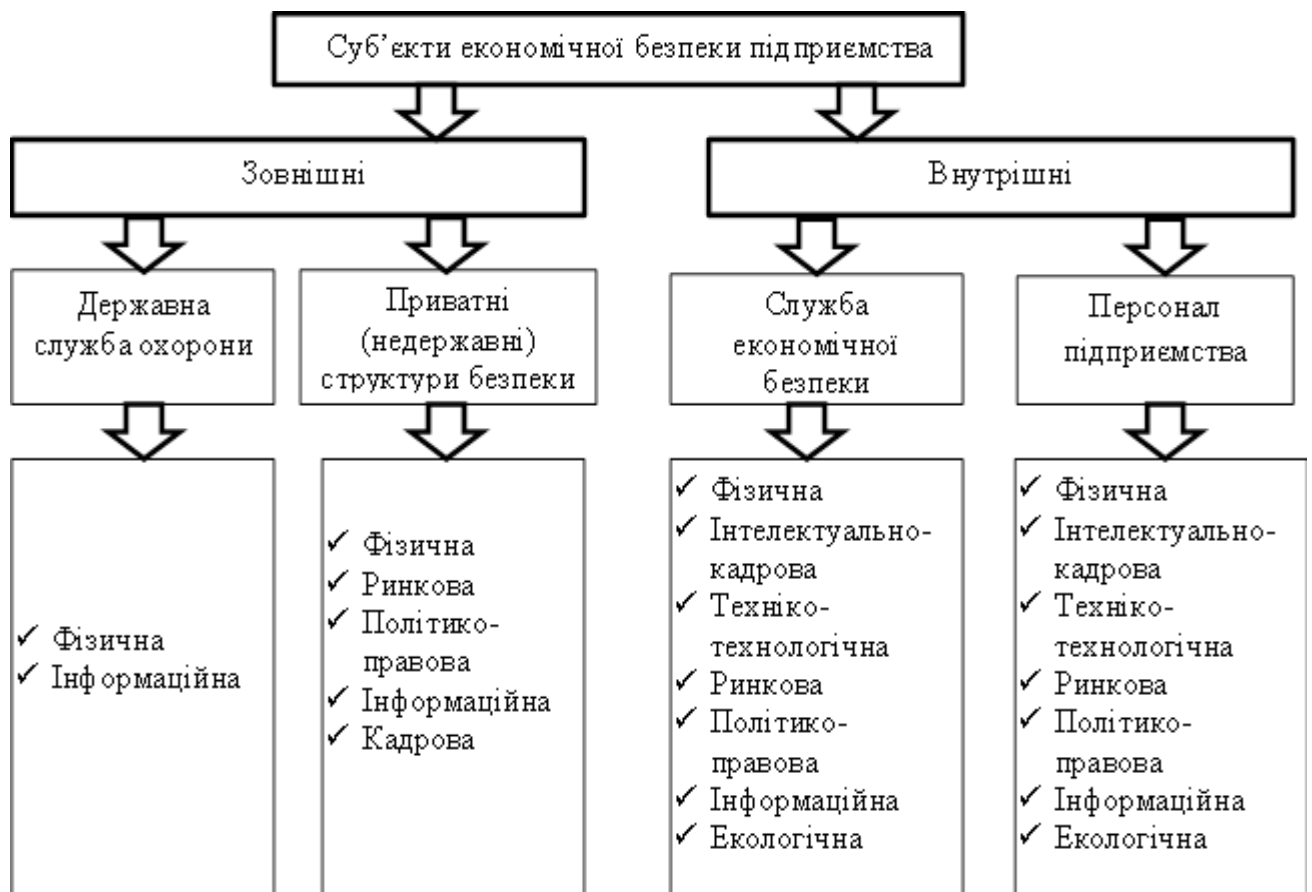

Рис. 2.19 Взаємозв'язок суб'єктів та ресурсно-функціональних складових економічної безпеки підприємства [169]

Джерело: розроблено автором

Аналіз переваг та недоліків суб'єктів забезпечення економічної безпеки, а також їх вплив на складові безпеки показує, що державна служба охорони надає ефективний та кваліфікований захист матеріальних цінностей та інформації, доступна як для малих підприємств з обмеженим капіталом, так може бути корисною і для великих підприємств.

Недержавні структури безпеки надають широкий спектр послуг, мають високу кваліфікацію та спеціалізовані ресурси для якісного виконання функцій із забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємств. Проте, їхні послуги досить дорогі, для забезпечення всіх складових економічної безпеки необхідно звертатись до різних служб із відповідною компетенцією. Для підприємств з невеликим капіталом економічно не вигідно користуватись послугами таких структур. На противагу, середні та великі підприємства, за необхідності, мають користуватись послугами недержавних структур безпеки задля отримання максимально кваліфікованої допомоги.

Звичайно, для забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємства найбільш ефективним є створення окремої служби, яка входить до структури підприємства. Це дозволяє отримання послуг високого рівня кваліфікації та професіоналізму, дає можливість користуватись спеціалізованими технічними засобами для забезпечення безпеки, якісно організувати фізичний захист, є можливість повністю адаптувати службу безпеки відповідно до потреб та завдань конкретного підприємства, а також здійснювати постійний контроль її роботи. Проте, великим недоліком даного виду суб'єкта економічної безпеки є необхідність створення спеціального грошового фонду, який буде фінансувати діяльність служби. Тобто з'являється необхідність у виведенні певної суми коштів з обороту господарської діяльності, що веде за собою зменшення економічних вигід підприємства.

Персонал підприємства у ролі суб'єкта забезпечення економічної безпеки сприймається неоднозначно. Так, у своїй роботі П. Пригунов [170, с. 122] наголошує, що 80 % злочинів на підприємстві кояться представниками

вищої та середньої ланки управління підприємством, тобто його топ-менеджментом. На противагу, Л. Гнилицька [8, с. 63-102] відводить суттєву роль персоналу та окремим відділам підприємства у забезпеченні економічної безпеки.

На наш погляд, персонал підприємства, як категорія суб'єктів економічної безпеки, має найбільшу перевагу серед розглянутих. Такою перевагою є безпосередня участь у господарській діяльності підприємства, створенні та нарощуванні економічних вигід суб'єкта господарювання. Тим самим персонал підприємства є єдиним видом суб'єкта економічної безпеки, який бере безпосередню участь у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Персонал підприємства є одночасно суб'єктом та об'єктом процесу забезпечення економічної безпеки. Виникнення загроз та небезпек неминуче пов'язано як з умисними так і неумисними діями персоналу. Адже, основна діяльність підприємства здійснюється на підприємстві, де здійснюється безпосередній зв'язок працівника з засобами виробництва [171, с. 215].

Персонал підприємства, який виконує задачі суб'єкта економічної безпеки за сумісництвом, як і внутрішня служба економічної безпеки відповідають одним і тим же категоріям ризиків, які пов'язані з кваліфікацією, інтелектуальною складовою, особистими якостями співробітників. Результатом чого є необхідність у розробці прогресивних заходів з управління інтелектуально-кадровою складовою економічної безпеки задля запобігання виникнення загроз та формування ефективної служби економічної безпеки. Як зазначає П. Пригунов у своїй роботі [172] треба враховувати, що суб'єкти економічної безпеки є інструментом вирішення проблем засновників щодо захисту їх інтересів, зменшенню загроз та захисту бізнесу в цілому.

Вважаємо, що за допомогою дотримання основних засад концепції вартісно-орієнтованого управління, вдасться мінімізувати більшість ризиків, які пов'язують з персоналом підприємства, як суб'єктом економічної

безпеки. Також застосування концепції вартісно-орієнтованого управління значно підвищить рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства, створить можливість формування грошових фондів для ефективного забезпечення інших складових безпеки, збільшить отримання економічних вигід від діяльності підприємства.

Висновки до розділу 2

1. З'ясовано, що склад та структура складових економічної безпеки підприємств відрізняються і залежать від галузевої приналежності, економічної ситуації на ринку відносно попиту, пропозиції, рівня цін на товари чи послуги підприємства, кон'юнктури ринку, діяльності основних конкурентів тощо. Проте, згідно ресурсно-функціонального підходу основні складові економічної безпеки (фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна) присутні завжди. Кожна з ресурсно-функціональних складових економічної безпеки підприємства має взаємопов'язані власні критерії та способи її забезпечення.

2. Обґрунтовано правомірність застосування засад вартісно-орієнтованого управління та економічної безпеки підприємства в комплексі, завдяки ідентичності факторів вартості та ресурсно-функціональних складових економічної безпеки підприємства.

3. Запропоновано застосування прогресивного підходу до оцінювання вартості підприємства: реалізувати через модель дисконтованої вартості грошового потоку, базовими показниками якого є чистий грошовий потік і економічна додана вартість EVA. Адаптовано показник EVA до фінансової звітності України, наведено облікове забезпечення його розрахунку.

4. Проведено аналіз стану будівельної галузі України. Встановлено, що основними факторами, що чинять негативний вплив на розвиток будівельної галузі є низька покупна спроможність населення; відсутність державних та місцевих пільгових програм доступного житла, дотацій та фінансування будівництва об'єктів інфраструктури; застарілі норми та законодавче регулювання будівництва; стрімке зростання вартості будівельних матеріалів; залежність будівельних підприємств від залученого фінансування банків, інвесторів, держави; нерівномірність розподілення об'ємів будівництва між великими містами та регіонами, в цілому, між областями України.

Класифіковано особливості будівельної діяльності підприємства у площині ресурсно-функціональних складових економічної безпеки.

Виділено систему індикативних показників, що впливають на вартість підприємства та проведено оцінку ресурсно-функціональних складових економічної безпеки на прикладі десяти найбільших будівельних підприємств головних регіонів України. Шляхом логічного відбору та, виходячи з можливостей обчислення, запропоновано систему індикаторів, згрупованих за видами діяльності підприємства будівельної галузі.

5. Проведено аналіз суб'єктів економічної безпеки, який показав, що своєчасно створена в організаційній структурі служба безпеки, а також чітко поставлені перед нею завдання щодо забезпечення економічної безпеки дозволять керівництву господарюючого суб'єкта не тільки забезпечити дотримання пропускового режиму і фізичну охорону організації, але і вести корпоративну розвідку, проводити аналітичну роботу, удосконалювати систему інформаційного захисту і т.д.

Результати досліджень, проведених у розділі 2 дисертаційної роботи, опубліковані у наукових статтях [131, 148, 169].

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

3.1. Побудова моделі вартісно-орієнтованого управління економічною безпекою підприємства

Вартісно-орієнтоване управління економічною безпекою підприємства являє собою комплекс цілеспрямованих взаємопов'язаних дій по визначенню інтегрального (критеріального) показника економічної безпеки, складових економічної безпеки (факторів вартості) та індикаторів, що характеризують складові економічної безпеки конкретного підприємства, виявленню взаємозв'язків в системі показників, плануванні на основі прогнозування тенденцій їх зміни, контролю, моніторингу та регулювання діяльності шляхом корегування прогнозних або бажаних (планових) показників на основі своєчасних організаційно-технічних та економічних заходів для їх виконання.

Для здійснення процесу управління економічною безпекою підприємства сконструйовано схему (рис 3.1) [173], яка містить опис основних дій та операцій, що виконуються для досягнення поставленого (очікуваного) результату діяльності підприємства.

Запропонована послідовність організаційно-аналітичних заходів складається з п'яти основних блоків.

Перший блок «Аналіз економічної діяльності та діагностика рівня економічної безпеки підприємства» включає: аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства; виявлення факторів, що впливають на рівень економічної безпеки; формування системи показників, що характеризують складові моделі управління економічною безпекою, діагностику рівня економічної безпеки.

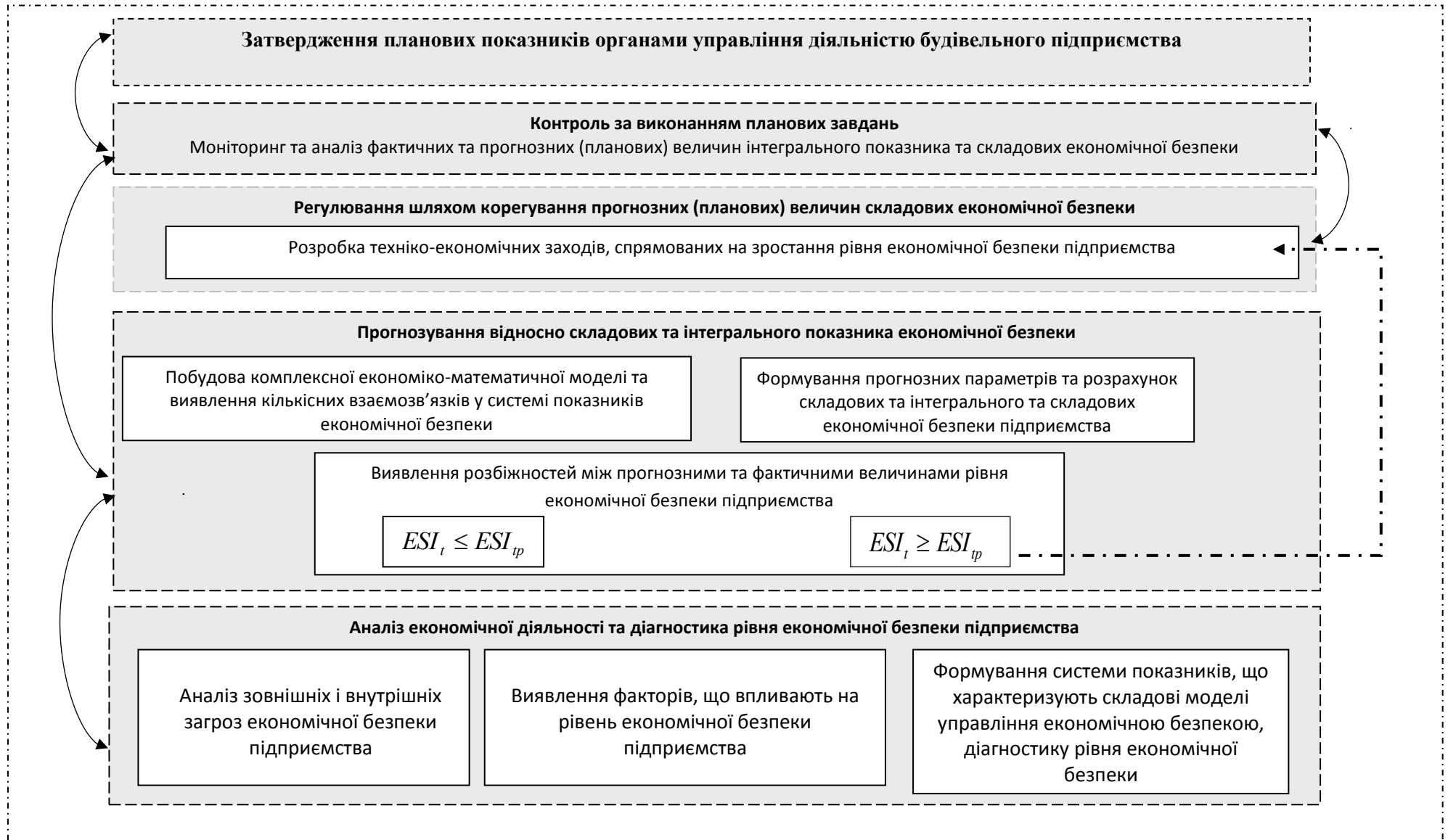

Рис 3.1. Модель вартісно-орієнтованого управління економічною безпекою підприємства

Джерело: розроблено автором

На цьому етапі формується підґрунтя для цілісного процесу управління економічною безпекою, визначаються індивідуальні особливості підприємства, завдання та очікувані результати діяльності. Отримується та аналізується аналітична інформація, яка охоплює специфіку господарської діяльності підприємства, галузеві особливості, форму власності, організаційно-правову форму господарювання та інші. Ретельно досліджується зовнішнє та внутрішнє середовище діяльності та визначаються загрози економічної безпеки.

Показником, що є критерієм оцінки рівня економічної безпеки, запропоновано інтегральний показник (ESI), який розраховується на базі моделі EVA. Інтегральний показник формують визначені складові економічної безпеки (фактори вартості).

Визначаються складові економічної безпеки (фактори вартості) за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова, кадрова) та фактори, які впливають на формування вартості підприємства (табл. 3.2 – табл. 3.5).

Представлений набір показників, сформований з урахуванням специфіки господарської діяльності будівельних підприємств, проте він може бути рекомендований для будь-яких підприємств без внесення коригувань відповідно до специфіки діяльності та очікуваних результатів.

На цьому етапі визначається також фактична величина ESI за попередні періоди діяльності підприємства та тенденції її зміни. Аналіз тенденцій зміни величини інтегрального показника економічної безпеки (ESI) проводиться з метою порівняння його значень за визначені періоди діяльності підприємства ESI_t , ESI_{t-1} , ... ESI_{t-n} для виявлення тенденцій до їх зростання або, навпаки, зменшення. Якщо спостерігається позитивний приріст, то це свідчить про зростання рівня економічної безпеки підприємства, при негативній тенденції змін можна зробити висновок про зниження рівня економічної безпеки.

Виходячи з визначення поняття «прогноз» [174] – це ймовірне, аргументоване, науково обґрунтоване (тобто основане на системі фактів та доказів) судження про стан будь-якого об'єкта (процесу, явища) у

визначений момент часу в майбутньому і/або альтернативних шляхах і термінах досягнення будь-яких результатів – можна констатувати, що для розробки поточних і перспективних планів вищому керівництву та менеджменту підприємства необхідно з'ясувати кінцеву мету діяльності та конкретні тактичні дії, спрямовані на їх досягнення; процес планування передбачає розгляд альтернативних варіантів досягнення поставлених цілей на основі прогнозування шляхом застосування адекватних методів, що враховують можливість оцінки зовнішнього середовища; моніторинг економічної безпеки підприємства, нерозривно пов'язаний із прогнозуванням, дозволяє визначити фактори впливу та розробити заходи щодо забезпечення реалізації можливостей та послаблення загроз кожного з можливих варіантів розвитку прогнозованих подій.

Наступний етап «Прогнозування складових та інтегрального показника економічної безпеки» включає побудову комплексної моделі, яка складається з комплексної економіко-математичної моделі взаємозв'язку складових економічної безпеки та факторів, що впливають на вартість підприємства та розрахункової моделі, на основі якої визначають інтегральний показник економічної безпеки. Прогнозування проводиться на основі виявлених взаємозв'язків параметрів моделі та відповідних розрахунків. Аналізуються всі рівні розрахункової моделі від індикаторів до інтегрального показника та розбіжності між прогнозними та фактичними величинами рівня економічної безпеки підприємства.

У випадку від'ємного відхилення фактичних показників від планових (бажаних) виникає необхідність в регулюванні шляхом корегування прогнозних показників на основі розроблених організаційних та техніко-економічних заходів, спрямованих на усунення розбіжностей та зростання рівня економічної безпеки підприємства.

У випадку рівності або перевищення фактичного показника над плановим продовжується процес моніторингу виконання планових завдань.

Наступний блок схеми охоплює процеси контролю шляхом моніторингу та аналізу фактичних та прогнозних (планових) величин інтегрального показника і складових економічної безпеки, що є безперечною умовою досягнення результату процесу управління економічною безпекою підприємства. В даному блоці, окрім контролю розрахункових параметрів (інтегрального показника, факторів, індикаторів моделі), забезпечується постійний аналіз середовища діяльності підприємства, розширення спектру потенційних загроз та потреб зацікавлених сторін, що дає змогу вчасно враховувати зміни параметрів моделі та заходи для досягнення бажаного результату.

На завершальному етапі процесу управління економічною безпекою, за результатами проведеного аналізу стану економічної безпеки, порівнянням фактичного та планового рівнів, вищими органами управління діяльністю будівельного підприємства приймається кінцеве рішення та затверджуються планові показники для виконання. Одночасно із затвердженням планів формуються завдання на всіх рівнях організаційної структури підприємства.

Запропонована дисертантом комплексна економіко-математична модель управління економічною безпекою призначена для аналізу, прогнозування і планування параметрів моделі.

Виявлення суттєвих взаємозв'язків між параметрами моделі проводиться поетапно. На першому етапі послідовно визначаються взаємозв'язки між індикаторами ($X_1, X_2, \dots, X_{36}$) та факторами (R_{op}, S_w, R_{in}), що характеризують, відповідно, операційну, інвестиційну та фінансову складові економічної безпеки.

$$Y_1 = f X_1 - X_{13};$$

$$Y_2 = f X_{14} - X_{22};$$

$$Y_3 = f X_{23} - X_{36},$$

де: Y_1 – чистий прибуток від операційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу, (R_{op});

Y_2 – вартість інвестованого капіталу підприємства на одиницю інвестованого капіталу (Sw);

Y_3 – чистий прибуток від інвестиційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу, (R_{in}).

На другому етапі розраховуються: інтегральний показник (ESI) за формулою 3.1, для визначення ESI використаний приблизний спосіб розрахунку EVA [135, с. 114–121]:

$$ESI = R_{op} + R_{in} - Sw, \quad (3.1)$$

де: Y_1 – чистий прибуток від операційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу.

$$Y_1 = \frac{\left\{ \frac{C_A}{C} * [P * (1-t) + A + Int(1-t)] \right\}}{C}, \quad (3.2)$$

Y_2 – вартість інвестованого капіталу на одиницю інвестованого капіталу

$$Y_2 = \frac{(R_{CA} * C_E + AWIR * C_L) * C}{C}, \quad (3.3)$$

Y_3 Чистий прибуток від інвестиційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу,

$$Y_3 = \frac{\left\{ \frac{C_I}{C} * [P * (1-t) + A + Int(1-t)] \right\}}{C}, \quad (3.4)$$

де:

$P(1-t)$ – чистий прибуток після оподаткування, тис. грн.;

$C = (C_A + C_I + C_L)$ – весь капітал підприємства, тис. грн.;

$C_E = (C_A + C_I)$ – власний капітал, тис. грн.;

C_A – акціонерний капітал, тис.грн.;

C_I – інвестиційний капітал, тис.грн.;

C_L – позиковий капітал, тис.грн.;

A – амортизація, тис. грн.;

Int – сплачені відсотки;

t – ставка податку на прибуток;

$R_{CE} = P(1-t)/C_E$ – рентабельність власного капіталу;

$AWIR$ – середньозважена відсоткова ставка за кредитами у кварталі, %

Прогнозування інтегрально показника та складових економічної безпеки проводиться поетапно: прогнозування складових економічної безпеки U_1, U_2, U_3 (на підставі виявлення взаємозв'язків між складовими та індикаторами економічної безпеки, на базі розробленої економіко-математичної моделі) та розрахунку інтегрально показника економічної безпеки за формулою 3.1.

У рамках проведених розрахунків виявляються та аналізуються розбіжності між прогнозними значеннями (очікуваною величиною) та фактично досягнутими, з метою виробітку відповідних заходів, спрямованих на усунення розбіжностей та розробку планових завдань діяльності.

Як уже відмічалось, відповідно до вартісно-орієнтованого підходу до економічної безпеки, ключовими ресурсно-функціональними складовими економічної безпеки підприємства є операційна, фінансова та інвестиційна складові. Для створення можливості розрахунку та оцінки рівня даних складових було сформовано набір індикаторів, що характеризують стан відповідно операційної, фінансової та інвестиційної сфер діяльності підприємства [175].

Шляхом перетворення базової формули та адаптації до показників вітчизняної фінансової звітності, для характеристики операційної складової економічної безпеки використано показник чистого прибутку від операційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу R_{op} , що розраховується за формулою 3.2 [176].

Наступним кроком є відокремлення показників, які характеризують операційну діяльність підприємства у кількісному вираженні та безпосередньо впливають на показник чистого прибутку від операційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу.

На основі аналізу індикаторів на складові економічної безпеки (фактори вартості) шляхом логічного відбору було виокремлено показники, які характеризують операційну, фінансову, інвестиційну діяльність підприємств будівельної галузі відповідно, та мають найбільший вплив на формування відповідних факторів вартості. Формули для розрахунку обраних показників з детальним описом інформації для їх розрахунку наведені в Додатку Г.

Запропоновано для визначення впливу показників операційної діяльності підприємства на чистий прибуток від операційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу змінні ($X_1 - X_{13}$), що наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Фактори операційної складової економічної безпеки

Фактори	Показник (Індикатор) оцінки
Обсяги реалізації Рентабельність продажів Операційний прибуток	Матеріальні витрати на 1 грн. реалізованої продукції, (X_1)
	Собівартість реалізації продукції на 1 грн. обсягу реалізації, (X_2)
	Адміністративні витрати на 1 грн. реалізованої продукції, (X_3)
	Витрати на збут на 1 грн. реалізованої продукції, (X_4)
	Інші операційні витрати, на 1 грн. реалізованої продукції, (X_5)
Використання основних та оборотних коштів	Частка оборотних активів в активах підприємства, (X_6)
	Частка основних засобів в активах, (X_7)
	Продуктивність праці, (X_8)
	Витрати на оплату праці на 1 грн. реалізованої продукції, (X_9)
	Фондовіддача, (X_{10})
	Прибутковість продажів, (X_{11})
	Оборотність активів, (X_{12})
Коефіцієнт придатності основних виробничих фондів, (X_{13})	

Джерело: розроблено автором

Для оцінки та управління фінансовою складовою економічної безпеки підприємства використовуємо наступний фактор управління вартістю: Sw –

вартість інвестованого капіталу, яка відповідає рівню дисконту для приведення майбутніх значень EVA в теперішні.

Для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки використовуємо похідний від WACC показник – середньозважену вартість капіталу на одиницю інвестованого капіталу, (S_w), який розраховуємо за формулою 3.3.

Для оцінки та управління фінансової діяльності та відповідної складової економічної безпеки пропонуємо набір індикаторів ($X_{14} - X_{22}$) (табл. 3.2), що дозволять проаналізувати та оцінити використання власного та позикового капіталу в інтересах підприємства, та безпосередньо впливають на вартість інвестованого капіталу.

Таблиця 3.2

Фактори фінансової складової економічної безпеки

Фактори	Показник (індикатор) оцінки
Фінансова стійкість	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (Коефіцієнт концентрації власного капіталу), (X_{14})
	Коефіцієнт залучення довгострокових позикових коштів, (X_{15})
	Коефіцієнт фінансової стійкості, (X_{16})
Структура та вартість капіталу	Коефіцієнт фінансового ризику (коефіцієнт співвідношення залученого та власного капіталу), (X_{17})
	Вартість позикового капіталу на 1 грн реалізованої продукції, (X_{18})
	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу, (X_{19})
	Коефіцієнт маневреності власного капіталу, (X_{20})
Платоспроможність	Коефіцієнт покриття, (X_{21})
	Частка власних оборотних коштів в оборотних активах, (X_{22})

Джерело: розроблено автором

Відповідно до запропонованого в роботі визначення поняття економічної безпеки підприємства, метою діяльності є задоволення інтересів інвесторів та власників. Відповідно до даного твердження, оцінку та управління інвестиційною складовою економічної безпеки підприємства згідно вартісної концепції, здійснюємо на основі показника чистого прибутку від інвестиційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу (3.4).

Показник R_{in} демонструє загальну величину прибутковості акціонерів. Величина даного показника дає можливість робити висновки про успіхи компанії, що приводить до високого ринкового курсу акцій і відносній легкості залучення нових капіталів для розвитку [45].

Фактори, які, на нашу думку, впливають на чистий прибуток від інвестиційної діяльності на одиницю інвестованого капіталу і, в свою чергу, характеризують інвестиційну складову економічної безпеки та задоволення інтересів інвесторів, наведені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Фактори інвестиційної складової економічної безпеки

Фактори	Показник (Індикатор) оцінки
Рентабельність вкладень	Власний акціонерний капітал на 1 грн. реалізованої продукції, (X_{23})
	Прибутковість власного капіталу, (X_{24})
	Співвідношення робочого капіталу та залученого капіталу, (X_{25})
	Чиста маржа, (X_{31})
Ефективність інвестицій в основний капітал та обігові кошти	Вартість основних засобів, нематеріальних активів відносно до їхньої первинної вартості, (X_{26})
	Коефіцієнт інвестування, (X_{27})
	Частка довгострокових фінансових зобов'язань у інвестованому капіталі, (X_{32})
	Співвідношення робочого капіталу та інвестованого капіталу, (X_{33})
	Співвідношення поточної кредиторської і дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, (X_{34})
Ефективність основної діяльності	Прибутковість продажів, (X_{11})
	Прибутковість сукупних активів, (X_{29})
	Податкове навантаження, (X_{30})
Дохід інвесторів	Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, (X_{28})
	Дивіденди на 1 просту акцію, (X_{35})
	Коефіцієнт стабільності економічного зростання, (X_{36})

Джерело: розроблено автором

Як результат даного дослідження, сформовано інтегральний показник, за допомогою якого підприємство зможе своєчасно діагностувати стан своєї економічної безпеки та управляти вартістю, зокрема фінансовими вигодами інвесторів.

Запропоновано для вищенаведених цілей використовувати інтегральний показник економічної безпеки (ESI- economic security indicator), який визначати за формулою 3.1.

Для аналізу взаємозв'язку складових вартості підприємства та індикаторів, що характеризують фактори операційної, інвестиційної та фінансової складових економічної безпеки, необхідним є дослідження кореляційно-регресійного впливу у межах економіко-математичної моделі. Основними елементами такої моделі виступатимуть: критеріальні (Y_1, Y_2, Y_3) – це деяка функція, що залежить від керованих і некерованих параметрів і кількісно описує мету рішення економічної задачі; незмінні фактори – їх значення задані наперед і не змінюються протягом планового періоду (виробничі площі підприємства і т.п.); змінні фактори ($X_1 - X_{36}$) – їх допустимо змінювати в певних межах, тобто ними можна керувати.

3.2. Алгоритм, організаційний та інструментальний супровід моделювання управління економічною безпекою підприємств

За результатами даного дослідження та детального аналізу аспектів процесу управління економічною безпекою підприємства розроблено алгоритм, що являє собою комплекс дій з його реалізації, та складається з таких послідовних кроків (рис. 3.2):

1. формування мети та завдань процесу управління економічною безпекою підприємства;
2. визначення суб'єктів управління економічною безпекою підприємства та їх функцій;
3. визначення можливих напрямів виникнення загроз економічній безпеці підприємства;
4. формування системи факторів та показників вартості та їх аналізу з метою управління економічною безпекою підприємства;

5. оцінка рівня економічної безпеки за допомогою інтегрального показника економічної безпеки (ESI) та виявлення тенденцій його зміни;

6. розроблення економіко-математичних моделей взаємозв'язку факторів та індикаторів економічної безпеки та на базі проведених розрахунків – прогнозування рівня економічної безпеки підприємства;

7. формування заходів щодо запобігання виникнення та впливу загроз зростанню рівня економічної безпеки та індикаторів, що характеризують фактори економічної безпеки підприємства;

8. постійний моніторинг рівня економічної безпеки з метою корегування планових показників та контроль за результатами їх виконання.

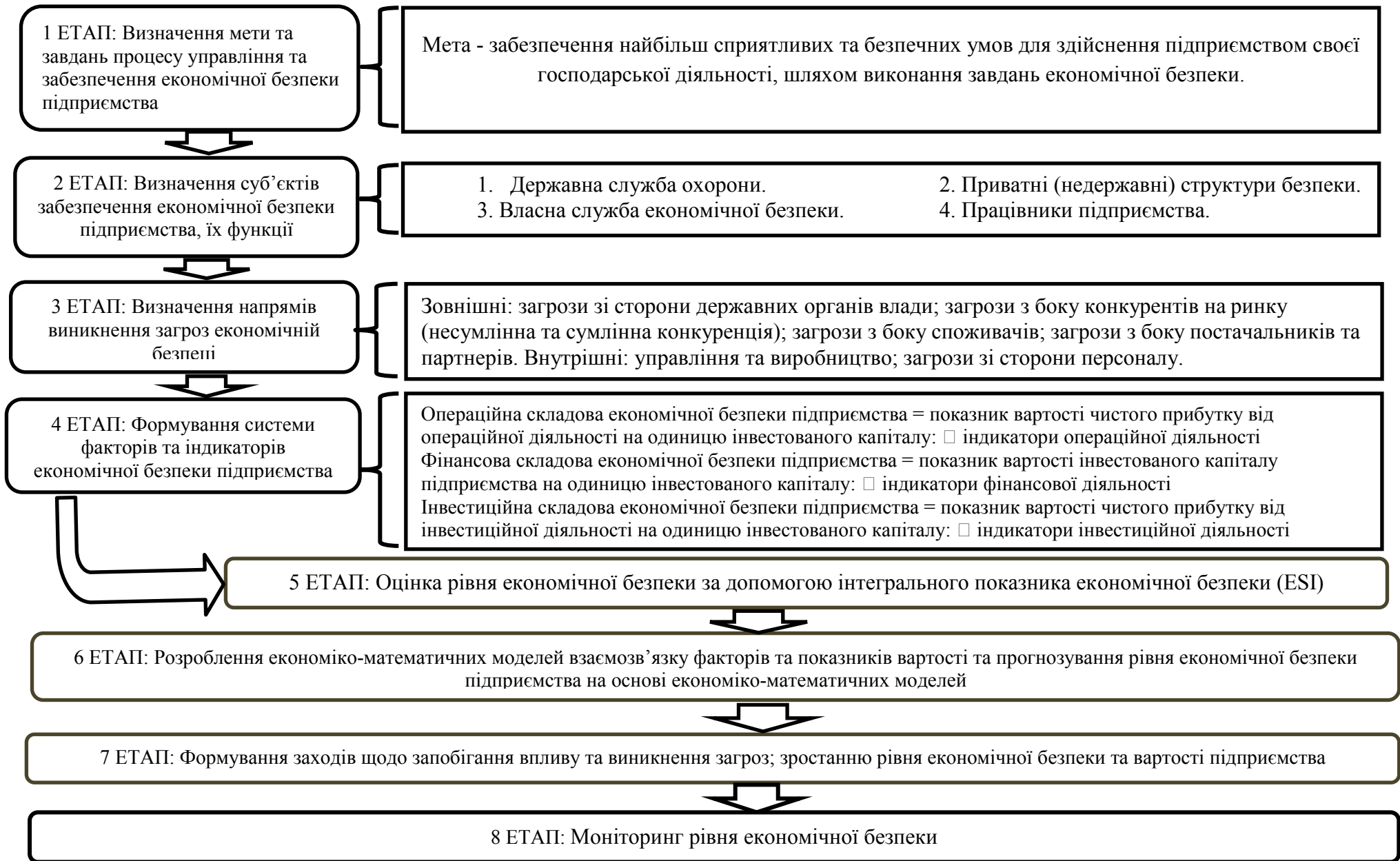

Рис. 3.2. Алгоритм процесу управління економічною безпекою підприємства. Джерело: розроблено автором